

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.245-269>

УДК: 34.037:325.454]341

© Наталія Дукач¹

ЗАХИСТ ПРАВ КРИМСЬКИХ ТАТАР ЯК КОРИННОГО НАРОДУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Метою даної статті є дослідження основних різновидів та форм участі кримськотатарського народу, спрямованої на захист прав кримських татар як корінного народу України на міжнародній арені після окупації півострова у 2014 році. У статті проаналізовано проблему порушення міжнародного законодавства з прав людини та прав корінних народів на території окупованого півострова. В роботі окреслюються основні різновиди та форми участі кримських татар, спрямованої на захист прав корінного народу на міжнародній арені, зокрема аналізується участь Меджлісу, як представницького органу кримських татар, а також лідерів кримськотатарського корінного народу та правозахисних організацій тощо. При цьому наводиться перелік міжнародних документів, прийнятих з початку окупації Криму, які було ухвалено в знак підтримки України та засудження російської агресії й окупації Криму та злочинних дій російської влади. Авторка робить висновок про те, що така участь кримськотатарського корінного народу, спрямована на захист прав корінного народу України на міжнародній арені, стала важливим елементом української дипломатичної боротьби за Крим. Зокрема наголошується на тому, що співпраця України та кримськотатарського корінного народу є важливою запорукою майбутніх процесів деокупації та реінтеграції Криму, а також збереження української державності на півострові.

245

Ключові слова: кримські татари, корінні народи України, окупація Криму, анексія, російсько-українська війна, деокупація Криму, реінтеграція Криму, права корінних народів, політична участь.

¹ Аспірантка кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. E-mail: natalia.dukach.20@pnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0649-2686>.

Protection of Rights of the Crimean Tatars as an Indigenous People of Ukraine in the International Arena

The purpose of this article is to study the main types and forms of participation of the Crimean Tatar people aimed at protecting the rights of the Crimean Tatars as an indigenous people of Ukraine in the international arena after the occupation of the peninsula in 2014. The article analyzes the problem of violations of international human rights law and the rights of indigenous peoples on the territory of the occupied peninsula. The paper outlines the main types and forms of participation of Crimean Tatars aimed at protecting the rights of indigenous people in the international arena, in particular, the participation of the Mejlis as a representative body of Crimean Tatars, as well as leaders of the Crimean Tatar indigenous people and human rights organizations, etc. The author also provides a list of international documents adopted since the beginning of the occupation of Crimea, which were adopted as a sign of support for Ukraine and condemnation of Russian aggression and occupation of Crimea and criminal actions of the Russian authorities. The author concludes that such participation of the Crimean Tatar indigenous people, aimed at protecting the rights of the indigenous people of Ukraine in the international arena, has become an important element of Ukraine's diplomatic struggle for Crimea. It is also emphasized that cooperation between Ukraine and the Crimean Tatar indigenous people is an important guarantee of the future processes of de-occupation and reintegration of Crimea, as well as the preservation of Ukrainian statehood on the peninsula.

246

—

Keywords: *Crimean Tatars, indigenous peoples of Ukraine, occupation of Crimea, annexation, russo-ukrainian war, de-occupation of Crimea, reintegration of Crimea, rights of indigenous peoples, political participation.*

Постановка проблеми. Після анексії АР Крим, постало питання подальшої долі кримських татар як корінного народу Криму та їх участі у можливих сценаріях реінтеграції та деокупації півострова. Сьогодні Україна проводить важливу дипломатичну роботу, метою якої є засудження незаконної анексії Криму, а також притягнення російської влади до відповідальності за злочини, здійснені на півострові, які порушують норми міжнародного законодавства в сфері забезпечення прав людини та громадянина та прав корінних народів. Важливими акторами в цій боротьбі є кримські татари як корінний народ Криму. З початком російської агресії та окупації півострова, кримські татари стали шукати підтримки у міжнародного співтова-

риства та публічно зайняли позицію захисту Криму на боці української держави. У зв'язку із чим постала потреба детального вивчення проблеми захисту прав кримських татар як корінного народу України на міжнародній арені в контексті дипломатичної боротьби з РФ та деокупації півострова.

Мета даної статті полягає у дослідженні основних різновидів та форм участі кримськотатарського народу, спрямованої на захист прав кримських татар як корінного народу України на міжнародній арені після окупації півострова. За заявленою метою, у статті визначені завдання: проаналізувати значення кримських татар як корінного народу України у процесах деокупації та реінтеграції АР Крим; окреслити основні різновиди та форми участі кримських татар, спрямованої на захист прав корінного народу у боротьбі з російською окупаційною владою на міжнародній арені; сформувати висновки про роль такої участі корінного народу у контексті захисту української державності на території Криму у площині міжнародних відносин.

247

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі проведення дослідження було проаналізовано низку джерел та наукових праць, які відображають особливості процесів, пов'язаних з проблемою окупації АР Крим російською владою у 2014 році та становища кримських татар після окупації. Зокрема можна виділити праці О. Газізової, Є. Горюнової, О. Задорожного, О. Щербанюк, О. Сінкевич, Г. Юксель та інших. У своїх роботах вчені порушують питання незаконної окупації Криму, воєнних злочинів, котрі здійснює окупована влада в Криму та основних викликів, які постали перед українською державою та населенням Криму, зокрема кримськими татарами, внаслідок анексії півострова. Важливими також є праці таких дослідників як К. Червняк, М. Гетьманчук, Г. Луцишин, Т. Сироїд, Л. Фоміна, П. Фомін, В. Бакальчук, Н. Янчук, Є. Реньов, В. Тарасенко, Л. Тарасенко, М. Гетьманчук, Г. Луцишин та інших. Зазначені вчені аналізують законодавче регулювання забезпечення прав корінних народів України, проблеми захисту прав кримських татар в умовах окупації півострова та порівнюють українське законодавство та міжнародне право у сфері забезпечення прав корінних народів, а також звертають увагу на проблемах імплементації українського законодавства у сфері прав корінних народів та національних менших України.

Виклад основного матеріалу. Після окупації АР Крим у 2014 році населення півострова зіткнулося із новим викликом — життям в умовах російської окупації. Одразу після незаконного захоплення влади, російська влада на півострові своїми діями почала масові порушення прав людини на півострові. Внаслідок чого розпочалась політика терору – розпочались акти переслідування та затримання проукраїнського населення, дискримінація населення за релігійною та етнічною ознакою тощо. Внаслідок такої політики окупаційної влади почали масово страждати кримські татари, про яких і так до того в російському соціумі було створено чимало негативних міфів. Так, через відмову кримськотатарського представництва визнавати окупаційну владу, лідерам кримськотатарського корінного народу було оголошено заборону на в'їзд на півострів (одними з перших заборону на в'їзд отримали лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв, Голова Меджлісу Рефат Чубаров та радник Голови Меджлісу Ісмет Юксель), кримськотатарські пам'ятні місця почали скасовуватись, а кримськотатарські медіа опинились під жорсткою цензурою. Одним з перших актів насилля стосовно кримськотатарського корінного народу стало вбивство кримськотатарського активіста Решата Аметова, тіло якого знайшли за два тижні після мітингу 26 лютого 2014 року (Клименко, 2015).

248

При цьому розпочався тиск та репресії стосовно членів Меджлісу та Курултаю кримськотатарського народу. Так, наприклад, прокуратурою та Слідчим комітетом рф було запроваджено кримінальне провадження щодо організації мітингу спротиву, який відбувся 26 лютого 2014 року під стінами Верховної Ради Криму в м. Севастополь. До кримінальної відповідальності також було притягнуто заступника Голови Меджлісу Ахтема Чийгоза та Ільмі Умерова, яких у 2018 році, завдяки втручання Туреччини, вдалося звільнити, шляхом обміну на російських убивць. 26 квітня 2016 року так званим Верховним судом Республіки Крим Меджліс було визнано екстремістською організацією та заборонено його діяльність у рф, що стало прямим порушенням міжнародного законодавства про права корінних народів. Пізніше Міжнародний Суд ООН зобов'язав рф скасувати таке незаконне рішення, проте окупант вирішив вкотре проігнорувати вимогу суду (Юксель, 2021).

Таким чином, від лютого-березня 2014 року, окрім масового порушення прав людини та громадянина, окупаційна влада почала актив-

но порушувати права кримських татар як корінного народу, шляхом постійної дискримінації, переслідувань та арештів представників корінного народу на півострові. Згідно з даними, з офіційного сайту Кримськотатарського ресурсного центру, порушують права людини та права корінного народу на півострові наступні органи окупаційного режиму: співробітники ФСБ, МВС, Прокуратури Суді та їх секретарі, різні експерти та лікарі, адвокати, співробітники ФСВП, інші посадові особи МВС тощо. Відповідно найбільше правопорушників знаходять в органах ФСБ (36,1%), судах (30,8%) та прокуратурі (12,1%) (Кримськотатарський Ресурсний Центр).

Станом на 5 листопада 2022 р., з початку окупації в Криму налічується 305 політичних в'язнів і переслідуваних, з яких 205 представники кримськотатарського корінного народу. Відповідно, з 66 загиблих, 28 є кримськими татарами, зі 150 засуджених, які відбувають терміни у колонії 99 є представниками кримських татар, з 4 жертв політичних репресій, 3 – кримські татари, з 13 жертв дискримінації – 11 кримських татар, з 30 жертв терору – 8 кримських татар, а з 13 жертв поліцейського свавілля кримських татар налічується 6 представників. А з 21 жертви насильницьких зникнень 15 є представниками кримськотатарського корінного народу (Кримськотатарський Ресурсний Центр). За даними громадської організації КримSOS близько 80% з політв'язнів в Криму є кримськими татарами, котрих обвинувачують у причетності до теоретичної організації, за що їм може загрожувати близько 20 років в неволі. З усіх проведених обшуків в населення півострові, в 75% це обушки у кримських татар. А згідно з російським законодавством, що стосується «захисту корінних народів», кримські татари не визнають корінним народом (Ярошенко, 2022).

Відповідно, окупаційна влада за весь період окупації порушила низку статей Декларації ООН про права корінних народів, серед яких Стаття 2, що стосується звільнення від дискримінації корінного народу, Стаття 7, що стосується право на недоторканість та особисту безпеку та свободу, Стаття 8, що стосується прав корінного народу не зазнавати примусової асиміляції, Стаття 11, що стосується права корінного народу на власну культуру, традиції та звичаї, Стаття 12, що стосується дотримання релігійних традицій, звичаїв та обрядів, Стаття 12, що стосується права корінного народу на розвитку та передачу власної історії та самобутності наступним поколінням, Стаття 14, що стосується освіти корінного народу рідною мовою, а також

інші статті Декларації, зокрема 16,18,19,20, 25,27 тощо (Резолюція 61/295, 2007).

Така ситуація з ігноруванням міжнародного права та цілеспрямованим порушенням прав кримських татар як корінного народу з боку окупаційної влади зумовила негайну потребу в захисті прав кримськотатарського народу на міжнародній арені. Слід зазначити, що у 2021 р. в Україні було прийнято Закон України «Про корінні народи України», згідно з яким кримських татар було віднесено до корінних народів України та гарантовано захист їх політичних, культурних, освітніх, економічних та інших прав (Про корінні народи України, 2021). Проте перші кроки на захист прав кримських татар як корінного народу здійснювались ще з початку окупації півострова.

250 — З перших днів окупації кримські татари розпочали активний пошук підтримки в українській владі та міжнародній спільноті. Прокраїнська позиція кримських татар зумовила налагодження діалогу з українською владою, внаслідок чого деокупація півострова та повернення його до складу української держави стало важливим завданням спільно для української влади та кримськотатарського корінного народу. В цьому контексті важливо згадати перші офіційні документи, в яких йшлося про статус кримських татар як корінного народу України та захист їх прав, зокрема це Постанова Верховної Ради від 20 березня 2014 «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантій прав кримськотатарського народу у складі Української держави» та Указ п'ятого президента України від 3 листопада 2014 «Про Положення про Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу» (Про Уповноваженого Президента України, 2014), згідно з яким першим на цю посаду було призначено лідера кримськотатарського корінного народу Мустафу Джемілева. У 2019 р. Указом Петра Порошенка Джемілева було відповідно звільнено з цієї посади.

Починаючи з 2014 р. кримськотатарський корінний народ почав звертати увагу міжнародної спільноти на незаконні дії окупаційної влади, в тому числі на анексію півострова та порушення низки міжнародних правових норм. Так, реагуючи на заборону в'їзду на територію півострова Джемілев у липні подав позов проти росії до Європейського суду з прав людини у зв'язку, у зв'язку з порушення порушенням прав кримських татар (Джемілев оскаржить в ЄСПЛ, 2014). У 2015 р. на Всесвітньому конгресі кримських татар, кримські

татари закликали світову спільноту визнати дії РФ, спрямовані на знищення кримськотатарського народу геноцидом у період з 1783 року і по час сучасної окупації півострова (Кримські татари просять світ, 2015).

Після заборони діяльності Меджлісу кримськотатарського народу та включення його до списку екстремістських організацій, Меджліс перейшов у роботу в надзвичайному режимі та переїхав до Києва. Також, у березні 2017 р. Меджліс подав офіційну скаргу проти російської влади у Європейський суд з прав людини. В позові Меджліс зазначив, що припинення його діяльності та включення до екстремістських організацій є порушеннями Європейської конвенції про захист прав та свобод людини. Також в позові йшлося про те, що суди окупаційної влади не визнають Меджліс як представницький орган кримськотатарського корінного народу. 19 квітня 2017 р. суд ООН зобов'язав росію відновити роботу Меджлісу кримськотатарського народу на півострові, проте досі цього не було здійснено (Міжнародний суд ООН визнав, 2017).

251

Рефат Чубаров, будучи головою Меджлісу, також, докладав зусиль, задля збільшення підтримки кримських татар на міжнародній арені та засудження дій окупаційної влади. Так, Рафат Чубаров почав активно зустрічатися зі світовими лідерами для обговорення проблеми окупації Криму та захисту кримських татар. Так, у 2019 р. Чубаров зустрівся з послом США в ОБСЄ Джеймсом Гілмором (Глава Меджлісу, 2019), у 2022 р. спільно з Мустафою Джемілевим зустрівся з Президентом Туреччини, в рамках Форуму «Політика та нові ініціативи». На зустрічі, за словами Чубарова, обговорювались низка питань щодо реінтеграції Криму після відновлення державного суверенітету України (Меджліс кримськотатарського народу).

Важливими для привернення уваги світу до проблеми порушення прав корінного народу в умовах окупації Криму стали також неодноразові виступи Чубарова на міжнародних форумах, конференціях та засіданнях міжнародних організацій. Зокрема можна виділити його вступ перед керівництвом Парламенті Асамблеї НАТО, участь в сесії ПА ОЧЕС від України тощо (Меджліс кримськотатарського народу).

У квітні 2023 р. Рафат Чубаров та Мустафа Джемілев зустрілись з президентом Чеської Республіки Петром Павелом. Під час цієї зустрічі Чубаров, спілкуючись з чеським президентом, зупинявся на

питаннях, пов'язаних з відновленням та порятунком пам'яток кримськотатарської історії та культури, які понівечила окупаційна влада, та на питаннях деколонізації топонімії, проблемі незаконних поселень в окупованому Криму. Важливою проблемою, яку виділив Чубаров було питання трансформації автономного статусу просторова, внаслідок внесення відповідних змін до конституції України, які визначали б кримськотатарських корінний народ суб'єктом самовизначення на території Криму, який би в після деокупації залишався б в складі української держави (Кримськотатарський Ресурсний Центр). Показовим стало рішення Володимира Зеленського щодо затвердження складу делегації України для участі у роботі 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. До складу делегації увійшов Рефат Чубаров, як голова Меджлісу, а також заступниця міністра закордонних справ Еміне Джапарова, Постійна представниця президента в АР Крим Таміла Ташева (Меджліс кримськотатарського народу).

252

Під час виступу на нещодавньому парламентському саміті Кримської платформи, котрий відбувся 24 жовтня 2023 р., Чубаров також виступив із промовою, в якій наголосив на тому, що одним із завдань окупаційної влади Криму є знищення кримськотатарської ідентичності. Він також нагадав про те, що в умовах окупації на півострові Криму щонайменше 189 громадян України позбавлені волі через сфабриковані й політично вмотивовані справи, з яких мінімум 123 є кримськими татарами. Зокрема він звернув увагу на те, що для досягнення завдання зі знищення корінного народу, поряд з переслідуваннями та репресіями, окупаційна влада заселяє Крим власними громадянами (Меджліс кримськотатарського народу). Під час свого виступу він наголосив, що Меджліс таких людей, які поселились на окупованих територіях, прирівнює до злочинців, які «як мародери прийшли на крадене», тому мають негайно покинути тимчасово окуповані території тощо (Меджліс кримськотатарського народу).

У контексті захисту прав кримськотатарського корінного народу в умовах окупації на міжнародній арені важливою є активна участь Мустафи Джемілева – лідера кримськотатарського корінного народу, якому 13 листопада Володимир Зеленський присвоїв звання Героя України за визначний особистий внесок у становлення і розбудову незалежної Української держави, мужність і самовідданість у відстоюванні прав кримськотатарського народу, багаторічну плідну

політичну та громадську діяльність» (Меджліс кримськотатарського народу).

Мустафа Джемілев одним із перших, як лідер корінного народу, розпочав шукати підтримки в потенційних партнерів та союзників на міжнародній арені. Так, він неодноразово зустрічався з представниками Туреччини, яка виявилась потужним союзником України в питаннях кримськотатарського корінного народу. Наприклад, у 2017 р. він відвідав Туреччину та зустрівся з президентом Турецької Республіки Реджепом Ердоганом. На цій зустрічі Джемілев ділився інформацією щодо актуальної ситуації в окупованому Криму, яка склалась у зв'язку з порушеннями прав людини та переслідуваннями кримських татар, котрі незгодні з окупаційним режимом росії. Тоді він наголосив на необхідності звільнення усіх політ'язнів та подякував президентові Туреччини за підтримку кримських татар та невизнання анексії півострова. Того ж року в рамках візиту до Анкари, Джемілев зустрівся із Заступником Міністра іноземних справ Туреччини Ахметом Йилдизом. Під час зустрічі лідер кримськотатарського народу звернув уваги на ситуації в окупованому Криму та діяльність проросійських псевдо-кримськотатарських організацій у Туреччині, зокрема про діяльність Унвера Селя, якого підтримувала московія. Пізніше Джемілев також зустрівся із послом України в Туреччині паном Андрієм Сибігою та послом Польської Республіки в Туреччині паном Мацеєм Лангом. На цій зустрічі також підіймалось питання Криму, а також впливу російської пропаганди на турецькі медіа. В результаті зустрічі було домовлено про подальші скоординовані дії щодо обговорення кримськотатарського питання в дипломатичних колах, в першу чергу, іноземних місій акредитованих в Туреччині (Меджліс кримськотатарського народу).

253

У вересні 2019 р., під час засідання Комітету ПАРЕ в Парижі, яке було присвячено питанням рівності та недискримінації, на якому було розглянуто доповідь та проект резолюції ПАРЕ «Про положення кримських татар», членом делегації виступив Мустафа Джемілев. В рамках цієї участі, Джемілев наголошував на ігноруванні з боку росії всіх резолюцій ПАРЕ, які стосуються окупації Криму та кримських татар, а також ігнорування рішення Міжнародного суду про скасування заборони на діяльність Меджлісу та заборони на в'їзд до Криму лідерам кримськотатарського корінного народу (Меджліс кримськотатарського народу).

Того ж року в листопаді Мустафа Джемільєв виступав на міжнародному форумі «Kyiv Liberty Summit», який проходив в м. Києві, котрий організувала організований європейська партія «Європейські консерватори та реформатори». Мустафа Джемільєв порушував тут питання порушення прав людини окупаційним режимом та питання становища кримськотатарського корінного народу в умовах окупації півострова на окремій панелі, присвяченій ситуації в Криму та місті Севастополі. У форумі брали участь багато політиків з країн Європейського Союзу та Східного партнерства.

Після початку повномасштабного вторгнення Лідер кримськотатарського народу, народний депутат України Мустафа Джемільєв зустрівся з начальником міграційного управління Туреччини Савашем Унлю в Анкарі. Під час цієї зустрічі обговорювалась ситуація з українськими біженцями, які мігрували до Туреччини, а також важливим питанням стало надання кримськотатарському корінному народу права на довготривале проживання та можливість працевлаштування в Туреччині до закінчення війни. В кінці зустрічі Джемільєв подякував за притулок для українців та за посвідки для кримських татар на тривале проживання в країні (Меджліс кримськотатарського народу).

В січні 2023 року Мустафа Джемільєв, спільно з Уповноваженим ВР України з прав людини Дмитром Лубінцем вкотре зустрівся з президентом Туреччини Реджепом Ердоганом, в рамках конференції «Майбутнє прав людини у 21 столітті», яка проходила в Анкарі. На зустрічі обговорювалось визволення політв'язнів, яких незаконно затримала окупаційна влада, а також повернення українських важкопоранених військовослужбовців додому, повернення цивільних, яких було незаконно затримано та направлено на насильне позбавлення волі на території росії вже після початку повномасштабного вторгнення та інші (Меджліс кримськотатарського народу).

14 листопада 2023 р. Мустафа Джемільєв як лідер кримськотатарського народу та чинний народний депутат України в онлайн-форматі виступив на засіданні Європарламенту, котре було присвячено антирадянським дисидентам. У своєму виступі Джемільєв загадав про окупацію Криму та її історію, яка розпочинається ще з часів російської імперії, також згадав про примусову депортацію 1944 р. та численні репресії проти кримських, котрі вчиняла радянська влада. Також, під час виступу він акцентував на проблемах становища

кримських татар у складі незалежної України, зокрема наголошуючи на тому, що після відновлення незалежності повнота влади в Криму опинилась в руках російських спецслужб та шовіністів. «У структурах влади кримські татари не перевищували 1,5-2%, тоді як у самому Криму корінний народ становив 13% населення», – говорив Джемілев. Після чого він звернув увагу на тому, що ставлення до кримськотатарського корінного народу суттєво змінилось після подій Революції Гідності та окупації півострова. Важливим для кримськотатарського корінного народу Джемілев назвав приєднання України до Декларації ООН про права корінних народів, прийняття Закону України «Про корінні народи», офіційне визнання Меджлісу та Курултаю тощо (Окупація Криму, 2023).

Нещодавно Джемілев закликав парламентарів Чехії депортацію кримських татар 1944 р. визнати геноцидом корінного народу. Цей заклик лідер кримськотатарського корінного народу озвучив під час зустрічі Представництва президента України у Криму із чеським парламентом 25 листопада 2023 року (Меджліс кримськотатарського народу).

255

Окрім представницьких органів та окремих лідерів кримськотатарського корінного народу, важливими акторами у боротьбі за захист прав кримськотатарського корінного народу на міжнародній арені стали неурядові правозахисні організації, які, відповідно до Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, є важливими партнерами України в захисті прав корінних народів на території окупованого Криму на міжнародній арені. Ці організації займаються не лише правозахисною діяльністю, але й в моніторингом порушень міжнародного права росією та притягненням агресора до міжнародно-правової відповідальності за скоєні злочини та іншою діяльністю, яка передбачається Стратегією (Про рішення Ради національної безпеки і оборони України, 2021). Серед таких організацій можна виділити такі як Альменда, Кримськотатарський Ресурсний Центр, КримSOS, Кримськотатарська правозахисна група тощо.

Так, наприклад, у червні 2023 р. Альменда поводи́ла міжнародну адвокаційну роботу в Сполучених Штатах Америки, до якої також були залучені країни ООН та ЄС. Основною місією цієї роботи було донесення до міжнародних партнерів неприпустимості вирішення російсько-української війни за допомогою територіальних компро-

місів, також представники Альменди розповіли про ситуацію з дотриманням прав людини на півострові та наголошували на необхідності підтримки Криму та притягнення РФ до відповідальності за скоєні злочини (Щербанюк, Сінькевич, 2023).

Своєю чергою, Кримськотатарська правозахисна група займається документуванням порушень прав людини, воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території Криму з окупації півострова 2014 року. Після повномасштабного вторгнення організація також долучилась до Коаліції «Україна. П'ята ранку», яка займається збиранням та документуванням всіх злочинів та порушень міжнародного права, котрі було вчинено під час російської агресії проти України. Організація регулярно подає моніторингові огляди ситуації з правами людини на території півострова. Зокрема, ці огляди стосуються як дискримінації кримських татар, так і політичних переслідувань, арештів, впроваджень кримінальних справ, законодавчих обмежень, переслідувань за підтримку України тощо. Так, наприклад в моніторингу за квітень-червень 2023 р. зазначається про згортання свободи слова в Криму та запровадження нових законодавчих обмежень, котрі передбачають кримінальну відповідальність за поширення так званих «фейків» про дії російських військових в Україні (Кримськотатарський Ресурсний Центр).

256

—

Також, варто звернути увагу на діяльність кримськотатарської організації КримSOS, котра на 2023-2024 рр. організувала проєкт «Захист прав людини та посилення медіа охоплення Криму». В рамках цього проєкту організація займається моніторингом соціальних мереж на предмет порушення прав цивільних осіб, а також займається безплатними правовими консультаціями та вторинною правовою допомогою для внутрішньо переміщених осіб з Криму та кримчан, чії права порушує окупаційна влада (Щербанюк, Сінькевич, 2023).

Кримськотатарський ресурсний Центр, котрий було створено у 2015 р. основну увагу своїй діяльності приділяє захисту прав корінних народів Криму, протидії дискримінації, збереженню та розвитку ідентичності корінних народів, захисту ресурсів Криму тощо. Основною своєю ціллю організація вбачає недопущення завершення спроби анексії Криму на міжнародному та національному рівнях. Організація займається також залученням партнерів на міжнародній арені до захисту Криму та корінних народів. У своїй аналітичному звіті про порушення прав людини в тимчасово окупованому Криму за

жовтень 2023 р., Центр зазначив про зафіксовані 2 обшуки, 6 затримань/утримань та 6 допитів/«бесід»/опитувань. Згідно з аналітичними даними, загалом за жовтень 2023 р. було здійснено 15 арештів та 3 випадки посягання на фізичне та психічне здоров'я (Кримськотатарський Ресурсний Центр).

Заступниця міністра закордонних справ України Еміне Джапарова теж неодноразово у своїх виступах перед міжнародною спільнотою піднімала питання деокупації Криму та порушень прав людини та прав корінних народів окупаційною владою. Так, взявши участь 13-й сесії Експертного механізму ООН з прав корінних народів, яка була присвячена впливам COVID-19 на корінні народи світу, Джапарова розповіла про систематичні порушення прав людини, зокрема кримськотатарського корінного народу. Зокрема вона торкнулась проблеми релігійної дискримінації та відсутністю належної медичної допомоги на території окупованого півострова (Еміне Джапарова, 2020).

Таміла Ташева – активна кримськотатарська правозахисниця та активістка, постійна Представниця Президента України в АР Крим також займається захистом прав кримськотатарського корінного народу на міжнародній арені. Так, представниця взяла участь в конференції «Кримські татари після лютого 2022 року», котра відбувалась в Європарламенті та була організована Центром прав людини ZMINA за підтримки Представництва України при Європейському Союзі. Виступаючи на конференції, Таміла Ташева наголосила на необхідності врахування інтересів кримськотатарського корінного народу при розробці реінтеграційних заходів для Криму. Така позиція, на її думку, допоможе реінтегрувати півострів ментально та відновити історичну справедливість.

257

В цій конференції також взяли участь голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров та перша заступниця Міністра закордонних справ України Еміне Джапарова (Постійна Представниця, 2022).

З метою привернення уваги міжнародної спільноти до проблеми Криму та розробки стратегії деокупації та реінтеграції півострова було створено Кримську платформу – міжнародний консультативно-координаційний орган, ініційований Україною. Основною метою платформи є підвищення ефективності міжнародного реагування на безпекові загрози, пов'язані з окупацією Криму, посилення міжнародного тиску на росію, а також запобігання порушенням прав

людини окупаційним режимом та досягнення деокупації Криму та повернення його до України мирним шляхом. У сфері захисту прав корінного народу, до основних здобутків діяльності Кримської платформи за цей час відносяться – затвердження Закону України «Про корінні народи України» та розробка відповідних підзаконних актів, введення та реалізація Стратегії розвитку кримськотатарської мови до 2032 р. та розробка окремого законопроекту про статус корінного кримськотатарського народу. На другому парламентському саміті Кримської платформи, який відбувся цього року в жовтні у м. Прага, лунали чіткі заяви щодо захисту прав корінних народів та посилення безпеки України. Також, риторика мирного повернення Криму змінилась на риторику повернення півострова військовим шляхом (Кримська платформа).

258

З моменту окупації Криму, питання щодо порушення прав людини та прав корінних народів окупаційною владою неодноразово звучало в ООН та Європейському парламенті. Так, з перших днів окупації кримські татари звертались до Генеральського Секретаря ООН з проханням врятувати кримськотатарський корінний народ від знищення. У 2017 р. Міжнародний СУД ООН зобов'язав росію припинити дискримінацію кримських татар та українців в окупованому Криму (Міжнародний суд ООН, 2017) тощо. У 2019 р. було прийнято поновлену резолюцію «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь». А у своєму виступі під час панелі «Міжнародне десятиріччя мов корінних народів 2022 -2032» в рамках 21 сесії Постійного форуму ООН з питань корінних народів Еміне Джапарова заявила про дискримінацію кримських татар з боку проросійської влади, метою якої є позбавлення ідентичності кримських татар (Джапарова розповіла в ООН, 2022).

А нещодавно, в липні 2023 р., під час сесії Експертного механізму ООН з прав корінних народів, кримські татари провели акцію протесту. В 16-й сесії Експертного механізму взяли участь член Меджлісу кримських татар Ескендер Барієв та експертка Кримськотатарського ресурсного центру Людмила Коротких. Розпочалась сесія з обговорення звіту про «Вплив мілітаризації на права корінних народів», під час якого кримські татари висловили протест, який привернув увагу як членів сесії, так і багатьох представників корінних народів світу. Акція була зумовлена тим, що у звіті не було жодної згадки про становище кримськотатарського корінного народу в умо-

вах повномасштабного вторгнення рф. Виступаючи Ескендер Барієв вказав, що цей звіт було важко назвати об'єктивним, через те, що російська агресія була названа «конфліктом в Україні», не було ніяких згадок про те, що агресор не виконує рішення Міжнародного Суду про скасування рішення щодо заборони Меджлісу (Кримські татари провели акцію, 2023).

Також, з 2014 р. в Європейському парламенті було ухвалено ряд резолюцій стосовно окупації Криму, порушення міжнародного права та вчинених міжнародних злочинів з боку росії на території окупованого Криму. Першим таким документом стала Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014 р. «Територіальна цілісність України». Наступною можна виділити Резолюцію 2017 р., яка стосувалась ситуації в окупованому Криму та українських політв'язнів. В тексті резолюції йшлося про засудження анексії Криму та наголошувалось на тому, що кримські татари як корінний народ Криму є головною мішенню для репресій з боку окупаційного режиму (Європейський Парламент ухвалив, 2017). В лютому 2021 р. Європарламент ухвалив чергову Резолюцію щодо Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. При прийнятті цієї резолюції, євродепутати привітали розробку Україною Стратегії розвитку та популяризації кримськотатарської мови до 2032 р. (Європарламент привітав ініціативу України, 2021). В тексті резолюції також йшлося про нелегітимність окупаційної влади півострова та засудження привласнення єдиного у світі кримськотатарського телеканалу АТР. У цьому контексті показовою стала Резолюція ПАРЄ, присвячена захисту кримськотатарського корінного народу, від 23 червня 2021 р. «Порушення прав людини, вчинені проти кримських татар у Криму». В резолюції Асамблея засудила окупацію Криму та міста Севастополя росією, а також порушення прав людини, скоєні стосовно кримськотатарського корінного народу, в тому числі вбивства та насильницькі зникнення представників корінного народу (Україна і Парламентська асамблея Ради Європи, 2022).

Висновки. Таким чином, після окупації Криму російською федерацією, важливим питанням для кримських татар постало питання захисту прав корінного народу в умовах окупації Батьківщини. Окупаційна політика дискримінації, переслідувань, постійних утисків та ув'язнень на території окупованого півострова призвела до низки порушень чинних норм міжнародного права. У зв'язку із чим важ-

ливим завданням для кримськотатарського корінного народу стало питання захисту їхніх прав на міжнародному рівні. Починаючи з 2014 р., кримські татари розпочали активно привертати увагу міжнародного співтовариства до незаконної окупації Криму та порушення прав людини окупаційною владою.

Важливими акторами цієї участі стали як Меджліс – офіційний представницький орган кримськотатарського корінного народу, так і окремі кримськотатарські лідери, зокрема Мустафа Джемільев та Рефат Чубаров та інші. Окрім пошуку підтримки в міжнародних організаціях, таких як ООН, Європарламент, Міжнародний суд та інші, важливим напрямком для них стала побудова партнерських зв'язків з окремими державами. Так, кримським татарам вдалося налагодити тісні зв'язки з Туреччиною, яка з перших днів окупації підтримала кримських татар.

260 — Важливу роль в боротьбі за захист прав кримськотатарського корінного народу відіграють також і кримськотатарські правозахисні організації. Зокрема такі організації як Альменда, Кримськотатарський ресурсний центр, Кримськотатарська правозахисна група, КримSOS та інші. Ці організації, відповідно до Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь, стали потужними акторами, котрі не лише збирають дані щодо російських злочинів на території окупованого Криму, але й проводять важливу політику висвітлення актуальної ситуації в Криму. Що неабияк сприяє Україні у процесах притягнення до відповідальності російського агресора за вчиненні злочини. Завдяки співпраці кримських татар та української влади, з 2014 р. було прийнято ряд важливих міжнародних документів, які стосувались визнання незаконної окупації півострова, визнання кримських татар як корінного народу Криму, притягнення росії до відповідальності за порушення норм міжнародного права, порушувалося питання захисту кримськотатарського корінного народу від дискримінаційних дій з боку окупаційної влади тощо. Таким чином, активна участь кримських татар, спрямована на захист прав кримських татар як корінного народу України на міжнародній арені, привернула увагу до цілеспрямованої політики знищення корінного народу окупаційним режимом та низки порушень норм Декларації про права корінних народів.

Завдяки активній участі кримських татар на міжнародній арені, у світової спільноти та української влади з'явилось розуміння того, що

кримські татари як корінний народ України, Батьківщиною якого є Крим, відіграють роль у розробці майбутніх сценаріїв деокупації та реінтеграції Криму. Тому співпраця України та кримськотатарського корінного народу є важливою запорукою збереження української державності на півострові.

Джерела та література:

1. Альменда. Офіційний сайт. URL: <https://almenda.org/>
2. Бакальчук В. 2017. Політика РФ щодо корінних народів на окупованій території АР Крим. Стратегічні пріоритети. № 3. С. 52-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2017_3_9
3. Беліцер Н. 2017. Кримські татари як корінний народ. Історія питання і сучасність: К.120 с.
4. Бучинська А. 2022. Категорія «політична участь» у західному політологічному дискурсі: еволюція та сучасний стан. Політичні дослідження. Political Studies. №2(4). С. 26–41. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/269234>
5. Газізова О. 2018. Безпекова стратегія України в контексті етнополітичних викликів анексованого Криму. Українознавство. № 2(67). URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/141732>
6. Глава Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров зустрівся з послом США в ОБСЄ Джеймсом Гілмором у Варшаві. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2787337-cubarov-zustrivsa-iz-poslom-ssa-v-obse.html>
7. Горюнова Є. 2017. Проблема анексії Криму в зовнішньополітичній діяльності Європарламенту. Гілея: науковий вісник. Вип. 126. С. 459-461. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_126_115
8. Джапарова розповіла в ООН про порушення прав кримських татар на окупованому півострові. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3468483-dzaparova-rozpovila-v-oon-pro-porusenna-prav-krimskih-tatar-na-okupovanomu-pivostrovii.html>
9. Джемілев оскаржить в ЄСПЛ порушення Росією прав і свобод кримськотатарського народу. 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20141221003051/http://www.slovoidilo.ua/promise/23684.html>
10. Дністрянський М. 2006. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 490 с.

11. Дністрянський М. 2008. Етнографія України: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 232 с.

12. Еміне Джапарова: РФ порушує в окупованому Криму Декларацию ООН про права корінних народів. 2020. URL: <https://mfa.gov.ua/news/emine-dzhararova-rf-porushuye-v-okupovanomu-krimu-deklaraciyu-oon-pro-prava-korinnih-narodiv>

13. Європарламент привітав ініціативу України щодо популяризації кримськотатарської мови. 2021. URL: https://lb.ua/society/2021/02/11/477469_ievroparlament_privitav_initsiativu.html

14. Європарламент ухвалив резолюцію щодо прав кримських татар. 2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/268845>

15. Європарламент ухвалив резолюцію, що засуджує порушення прав кримських татар у Криму. 2016. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/342910.html>

16. Європейський Парламент ухвалив резолюцію щодо українських ув'язнених в Росії та ситуації в окупованому Криму. 2017. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/141730.html>

— 17. Задорожній О. 2015. Анексія Криму – міжнародний злочин: Київ, К.І.С. 2015. 576 с.

18. Клименко А. 2015. Порушення прав людини в окупованому росією Криму. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/189799/CrimeaReport_Ukrainian_web.pdf

19. Корнат Л., Корнат О. 2021. Державна політика деокупації Криму: ключові результати та перспективи. Регіональні студії. Вип. 27. 2021. С.43-49. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39574>

20. Кримська платформа. Офіційний сайт. URL: <https://crimea-platform.org/>

21. Кримські татари провели акцію протесту на сесії Експертного механізму ООН. 2023. URL: <https://sprotyv.info/news/krimski-tatari-proveli-akcziyu-protestu-na-sesi%d1%97-ekspertnogo-mehanizmu-oon/>

22. Кримські татари просять світ визнати політику росії геноцидом. 2015. URL: <https://www.unian.ua/society/1107270-krimski-tatari-prosyat-svit-viznati-politiku-rosiji-genotsidom.html>

23. Кримськотатарська правозахисна група. Офіційний сайт. URL: <https://crimeahrg.org/uk/>

24. Кримськотатарський Ресурсний Центр. Офіційний сайт. URL: <https://ctrcenter.org/uk>

25. Меджліс кримськотатарського народу. Офіційний сайт. URL: <https://qtm.org/>

26. Міжнародний суд ООН визнав утиски кримських татар і українців у Криму 2017. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/news/68524-mizhnarodnij-sud-oon-viznav-utiski-krimskih-tatar-i-ukraintsiv-u-krimu.htm>

27. Окупація Криму, злочини росії та права кримських татар, - Джемілев виступив на засіданні Європарламенту. 2023. URL: <https://qirim.news/news/musatafa-dzhemilev-vystup-evroparlament>

28. Постійна Представниця виступила в Європарламенті на конференції «Кримські татари після лютого 2022 року». 2022. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/postiyna-predstavnytsia-vystupyla-v-evroparlamenti-na-konferentsii-krymski-tatary-pislia-liutoho-2022-roku/>

29. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України. 1207-VII, чинний від 18.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

263

30. Про корінні народи України. Закон України. 1616-IX, чинний, від 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>

31. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя». Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 117/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>

32. Про Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу. 2014. Указ Президента України. № 656/2014 від 20.08.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656/2014#Text>

33. Резолюція 61/295, прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів від 13.09.2007 № 995_156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156

34. Реньов Є. 2021. Права корінних народів: міжнародний досвід та українські реалії. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. № 53. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/juspradenc53.pdf#page=148>

35. Рефат Чубаров закликав Європарламент направити місію в Крим, не визнаючи його анексії. 2014. URL: <https://ua.krymr.com/a/26725127.html>

36. Семюел Г. 2020. Політичний порядок у мінливих суспільствах: К., Наш формат. 448 с.

37. Сироїд Т., Фоміна Л., Фомін П. 2022. Міжнародний інституційний механізм захисту прав корінних народів. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право». №34. С.161-170. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/21342>

38. Суд ООН вимагає від РФ відновити роботу Меджлісу – МЗС. 2018. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/07/19/7186838/>

39. Тарасенко В., Тарасенко Л. 2023. Деякі проблеми культурної деокупації Криму в контексті закону України «Про корінні народи України». Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції : матеріали Між-народного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року). С. 256-261. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b01e95bd-f05f-48e3-a643-91708322b425/content?page=256>

40. Україна і Парламентська асамблея Ради Європи. 2022 URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/ukrayina-i-parlamentska-asambleya-radi-yevropi>

41. Черевняк К. Національні меншини і корінні народи України у боротьбі проти агресора після 24.02.2022. 2023. Матеріали VIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції: «Україна – Європейський Союз: формат розвитку відносин у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій». URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56167/1/%D0%97%D0%B0%D0%BD%20%D0%9C._%D0%9E%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BD%D0%BE%D1%80.-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2.%20%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B8%2B%D0%84%D0%A1_11.2023.pdf?page=213

42. Шевель І., Кравцова Н. 2019. Кримськотатарське питання у міждержавних відносинах Туреччини та України. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. № 3. С. 205–214. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.3.2019.159123>

43. Щербанюк О., Сінкевич О. 2023. Деокупація та реінтеграція Криму: вплив правозахисних неурядових організацій. Науковий ві-

сник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 2. № 79. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289723>

44. Юксель Г. 2021. Інформаційно-організаційна діяльність Меджлісу кримськотатарського народу в період окупації Криму (2014–2021). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71). № 6 URL: https://www.philol.vernadskyyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/35.pdf

45. Янченко А. 2021. Форми політичної участі: аналітичні підходи до картування партисипації громадян. Політикус : наук. журнал. № 3. С. 94–102. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/12409>

46. Ярошенко Є. 2022. День корінних народів у Криму: утиски та порушення прав. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/9/7362522/>

47. Kryzhanivska V. 2020. Political Participation and Motivation: The Heuristic Potential of Sociological Concepts of Donatella Della Porta and Drew Halfmann (comparative analysis). *Ukrainian Sociological Journal*. №22. С. 36-51. URL: <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2019-22-04>

265

References:

1. Almenda. Ofitsiyni sait. URL: <https://almenda.org/>
2. Bakalchuk V. 2017. Polityka RF shchodo korinnykh narodiv na okupovanii terytorii AR Krym. *Stratehichni priorityety*. № 3. С. 52-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2017_3_9
3. Belitser N. 2017. Krymski tatory yak korinnyi narod. *Istoriia pytannia i suchasnist*: K.120 s.
4. Buchynska A. 2022. Katehoriia «politychna uchast» u zakhidnomu politolohichnomu dyskursi: evoliutsiia ta suchasnyi stan. *Politychni doslidzhennia*. *Political Studies*. №2(4). С. 26–41. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/269234>
5. Hazizova O. 2018. Bezpekova stratehiia Ukrainy v konteksti etnopolitychnykh vyklykiv aneksovanoho Krymu. *Ukrainoznavstvo*. № 2(67). URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/141732>
6. Hlava Medzhlisu krymskotatarskoho narodu Refat Chubarov zustrivsia z poslom SShA v OBSIe Dzheimsom Hilmorom u Varshavi. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2787337-cubarov-zustrivsa-iz-poslom-ssa-v-obse.html>

7. Horiunova Ye. 2017. Problema aneksii Krymu v zovnishnopolitychnii diialnosti Yevroparlamentu. Hileia: naukovyi visnyk. Vyp. 126. S. 459-461. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_126_115

8. Dzhaparova rozpovila v OON pro porushennia prav krymskykh tatar na okupovanomu pivostrovi. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3468483-dzaparova-rozpovila-v-oon-pro-porusenna-prav-krimskih-tatar-na-okupovanomu-pivostrovi.html>

9. Dzhemiliev oskarzhyt v YeSPL porushennia Rosiieiu prav i svobod krymskotatarskoho narodu. 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20141221003051/http://www.slovoidilo.ua/promise/23684.html>

10. Dnistrianskyi M. 2008. Etnohrafiia Ukrainy: Vydavnychi tsestr LNU imeni Ivana Franka. 232 s.

11. Dnistrianskyi M. 2006. Etnopolitychna heohrafiia Ukrainy: problemy teorii, metodolohii, praktyky: Vydavnychi tsestr LNU imeni Ivana Franka. 490 s.

266 — 12. Emine Dzhaparova: RF porushuie v okupovanomu Krymu Deklaratsiiu OON pro prava korinnykh narodiv. 2020. URL: <https://mfa.gov.ua/news/emine-dzhaparova-rf-porushuye-v-okupovanomu-krimu-deklaraciyu-oon-pro-prava-korinnih-narodiv>

13. Yevroparlament pryvitav initsiatyvu Ukrainy shchodo populiaryzatsii krymskotatarskoi movy. 2021. URL: https://lb.ua/society/2021/02/11/477469_ievroparlament_privitav_initsiativu.html

14. Yevroparlament ukhvalyv rezoliutsiiu shchodo prav krymskykh tatar. 2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/268845>

15. Yevroparlament ukhvalyv rezoliutsiiu, shcho zasudzhuie porushennia prav krymskykh tatar u Krymu. 2016. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/342910.html>

16. Yevropeyskyi Parlament ukhvalyv rezoliutsiiu shchodo ukrainskykh uviaznenykh v Rosii ta sytuatsii v okupovanomu Krymu. 2017. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/141730.html>

17. Zadorozhnii O. 2015. Aneksiia Krymu – mizhnarodnyi zlochyn :Kyiv, K.I.S. 2015. 576 s.

18. Klymenko A. 2015. Porushennia prav liudyny v okupovanomu rosiieiu Krymu. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/189799/CrimeaReport_Ukrainian_web.pdf

19. Kornat L., Kornat O. 2021. Derzhavna polityka deokupatsii Krymu: kliuchovi rezultaty ta perspektyvy. Rehionalni studii. Vyp. 27. 2021. S.43-49. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39574>

20. Krymska platforma. Ofitsiyni sait. URL: <https://crimea-platform.org/>

21. Krymski tatory provely aktsiiu protestu na sesii Ekspertnoho mekhanizmu OON. 2023. URL: <https://sprotyv.info/news/krimski-tatari-proveli-akcziyu-protestu-na-sesi%d1%97-ekspertnogo-mehanizmu-oon/>

22. Krymski tatory prosiat svit vyznaty polityku rosii henotsydom. 2015. URL: <https://www.unian.ua/society/1107270-krimski-tatari-prosyat-svit-viznati-politiku-rosiji-genotsidom.html>

23. Krymskotatarska pravozakhysna hrupa. Ofitsiyni sait. URL: <https://crimeahrg.org/uk/>

24. Krymskotatarskyi Resursnyi Tsentr. Ofitsiyni sait. URL: <https://ctrcenter.org/uk>

25. Medzhlis krymskotatarskoho narodu. Ofitsiyni sait. URL: <https://qtm.org/>

26. Mizhnarodnyi sud OON vyznav utysky krymskykh tatar i ukraintsiv u Krymu 2017. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/news/68524-mizhnarodnij-sud-oon-viznav-utiski-krimskih-tatar-i-ukraintsiv-u-krimu.htm>

267

27. Okupatsiia Krymu, zlochyny rosii ta prava krymskykh tatar, - Dzhemiliev vystupyv na zasidanni Yevroparlamentu. 2023. URL: <https://qirim.news/news/musatafa-dzhemilev-vystup-evroparlament>

28. Postiina Predstavnytsia vystupyla v Yevroparlamenti na konferentsii «Krymski tatory pislia liutoho 2022 roku». 2022. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/postiyna-predstavnytsia-vystupyla-v-yevroparlamenti-na-konferentsii-krymski-tatary-pislia-liutoho-2022-roku/>

29. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy. Zakon Ukrainy. 1207-VII, chynnyi vid 18.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

30. Pro korinni narody Ukrainy. Zakon Ukrainy. 1616-IX, chynnyi, vid 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>

31. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 11 bereznia 2021 roku «Pro Stratehiiu deokupatsii ta reintehratsii tymchasovo okupovanoi terytorii Avtonomnoi Respubliky Krym ta mista Sevastopolia». Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.03.2021. № 117/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>

32. Pro Upovnovazhenoho Prezydenta Ukrainy u spravakh krymskotatarskoho narodu. 2014. Ukaz Prezydenta Ukrainy. № 656/2014 vid 20.08.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656/2014#Text>

33. Rezoliutsiia 61/295, pryiniata Heneralnoiu Asambleieiu 13 veresnia 2007. Deklaratsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro prava korinnykh narodiv vid 13.09.2007 № 995_156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156

34. Renov Ye. 2021. Prava korinnykh narodiv: mizhnarodnyi dosvid ta ukraïnski realii. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. № 53. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/juspradenc53.pdf#page=148>

35. Refat Chubarov zaklykav Yevroparlament napravyty misiui v Krym, ne vyznauuchy yoho aneksii. 2014. URL: <https://ua.krymr.com/a/26725127.html>

36. Semiel H. 2020. Politychnyi poriadok u minlyvykh suspilstvakh: K., Nash format. 448 s.

268

— 37. Syroid T., Fomina L., Fomin P. 2022. Mizhnarodnyi instytutsiinyi mekhanizm zakhystu prav korinnykh narodiv. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni VN Karazina. Seriiia «Pravo». №34. S.161-170. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/21342>

38. Sud OON vymahaie vid RF vidnovyty robotu Medzhlisu – MZS. 2018. URL: <https://wwwpravda.com.ua/news/2018/07/19/7186838/>

39. Tarasenko V., Tarasenko L. 2023. Deiaki problemy kulturnoi deokupatsii Krymu v konteksti zakonu Ukrainy «Pro korinni narody Ukrainy». Krym – tse Ukraina: stratehiia deokupatsii ta reintehratsii : materialy Mizh- narodnoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu (m. Odesa, 24 liutoho 2023 roku). S. 256-261. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b01e95bd-f05f-48e3-a643-91708322b425/content#page=256>

40. Ukraina i Parlamentska asambleia Rady Yevropy. 2022 URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/ukrayina-i-parlamentska-asambleya-radi-yevropi>

41. Cherevniak K. Natsionalni menshyny i korinni narody Ukrainy u borotbi proty ahresora pislia 24.02.2022. 2023. Materialy VIII-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii: «Ukraina – Yevropeyskyi Soiuz: format rozvytku vidnosyn u konteksti rosiisko-ukraïnskoi viiny, harantii bezpeky ta reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii». URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/>

bitstream/lib/56167/1/%D0%97%D0%B0%D0%BD%20%D0%9C_%D0%9E%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BD%D0%BE%D1%80.-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2.%20%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B8%2B%D0%84%D0%A1_11.2023.pdf#page=213

42. Shevel I., Kravtsova N. 2019. Krymskotatarske pytannia u mizhderzhavnykh vidnosynakh Turechchyny ta Ukrainy. Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty. № 3. S. 205–214. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.3.2019.159123>

43. Shcherbaniuk O., Sinkevych O. 2023. Deokupatsiia ta reintehratsiia Krymu: vplyv pravozakhysnykh neuriadovykh orhanizatsii. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo. Tom 2. № 79. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289723>

44. Yuksel H. 2021. Informatsiino-orhanizatsiina diialnist Medzhlisu krymskotatarskoho narodu v period okupatsii Krymu (2014–2021). Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka. Tom 32 (71). № 6 URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/35.pdf

269

45. Yanchenko A. 2021. Formy politychnoi uchasti: analitychni pidkhody do kartuvannia partysypatsii hromadian. Politykus : nauk. zhurnal. № 3. S. 94–102. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/12409>

46. Yaroshenko Ye. 2022. Den korinnykh narodiv u Krymu: utysky ta porushennia prav. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/9/7362522/>

47. Kryzhanivska V. 2020. Political Participation and Motivation: The Heuristic Potential of Sociological Concepts of Donatella Della Porta and Drew Halfmann (comparative analysis). Ukrainian Sociological Journal. №22. S. 36-51. URL: <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2019-22-04>